

LUNDS UNIVERSITET
Musikhögskolan i Malmö
Lärarytbildningen i musik
Christina Birgersson

EXAMENSARBETE
Höstterminen 2006

Psalmen – en väg till enkelhet och skönhet
En studie av psalmers betydelse idag

Handledare: Karin Johansson

Abstract

Hymns - a way to simplicity and beauty

The purpose of this paper is to study what makes hymns appreciated. In a questionnaire, 42 individuals responded to questions concerning lyrics, music, the hymn as a whole, their personal relationship to hymns and their church commitment. They also stated their gender and age. My aim has been to discover whether there are similarities and differences in the given responses and to study the influence of church connections and gender.

The main result shows that simplicity, beauty and quietude are reasons why a hymn is appreciated, disregarding church connection and gender. A major difference is that those with a church connection speak more explicitly of *message* than the other group that points out *meaning* and *hope*. From a gender perspective, the women stress *emotions*, *memories* and *totality* while the men emphasize *message* and *joy*.

Keywords:

Beauty, hymns, musical experience, questionnaire study, the meaning of the hymn.

Innehållsförteckning

1. Inledning	2
2. Bakgrund.....	3
2.1 Upplevelse av musik.....	3
2.2 Syfte och frågeställningar	5
3. Litteratur	7
3.1 Psalmens historia	7
3.2 Psalmens betydelse	17
4. Material och metod	20
4.1 Planering.....	20
4.2 Genomförande	20
4.3 Analys.....	22
4.4 Etiska överväganden	23
5. Resultat	24
5.1 Sammanfattning av frågorna	24
5.1.1 Favoritpsalm.....	24
5.1.2 Texten.....	24
5.1.3 Musiken.....	25
5.1.4 Helhet.....	26
5.1.5 Personlig anknytning	26
5.1.6 Kyrklig anknytning.....	26
5.1.7 En annan typ av svar.....	26
5.2 Kategorisering av svaren.....	27
5.2.1 Psalmens egenskaper	27
5.2.2 Budskap.....	28
5.2.3 Känslor	28
5.2.4 Minnen	28
5.2.5 Struktur.....	29
6. Diskussion.....	30
6.1 Likheter och skillnader.....	30
6.1.1 Män och kvinnor.....	31
6.1.2 Kyrkgruppen och skolgruppen.....	31
6.2 Musikpedagogisk relevans	32
7. Vidare forskning	34
Referenser.....	35
Bilagor	36

1. Inledning

Jag tror att det är under de senare åren som jag har upptäckt hos mig själv att psalmer ligger mig varmt om hjärtat. Under min uppväxt har psalmsången varit en naturlig och stor del vilket kan ha en betydelse för hur mycket jag uppskattar psalmer! Nu är psalmer ett brett område där skiftningarna är stora när det gäller text och musikalisk utformning vilket leder till att jag också värdesätter dem olika.

Vad är det som gör att en psalm tilltalar en människa? Kan man se något gemensamt i oss som svarar på samma saker? Jag vet att i mitt hjärta ligger en längtan efter att förmedla musik till människor, musik till uppmuntran, tröst, kärlek och läke-dom. Kan jag då ta lärdom av psalmers genklang och betydelse i människors liv?

För mig skulle det vara intressant att forska kring och undersöka vad det är som gör att en psalm är omtyckt. Är det budskapet, melodin, kombinationen av text och melodi eller blir mina känslor berörda? Jag vill ta reda på människors egna tankar om deras förhållande till psalmer. Sjöngs en psalm på en släktings begravning och har därför en plats i hjärtat eller är orsaken en annan? Kan jag som musiker och pedagog lära mig något av svaren jag får? Kan jag av detta få riktmärken och visioner för musiken och dess gensvar i människor? Finns det en sanning att erövra som nyckel till våra hjärtan?

2. Bakgrund

Jag kommer här nedan att presentera några tankar kring upplevelse av musik samt syfte och frågeställningar inför arbetet.

2.1 Upplevelse av musik

Øivind Varkøy skriver i *En stille susen Tre musikalske erfaringer i en kristen kontekst* om diktaren Novalis som menar att “musikken kan gjøre det som filosofien ikke kan, nemlig å forsone oss med endelighet og begrensninger - for en stund”(s.192). I ett sammanhang där Varkøy skriver om adagiosatsen i Mahlers nionde symfoni säger han att “jag konstruerer min egen erfaring av musikken på bakgrunn av min egen eksistensielle nervøsitet och religiöse livsforståelse”(s.193). Men han gör klart att han väljer att förstå sina musikaliska upplevelser i ett kristet sammanhang där han går utanför det logiska och rationella, utöver att han har accepterat att hans musikaliska upplevelser kan ha många olika förklaringar.

Dermed åpnes troens muligheter for at det faktisk er noe i musikken som taler til noe som er i meg, og at dette *noe* era av samme natur – samt at det eksisterer uavhengig både av Mahler, av musikken hans og av meg. Samtidig som det er både kulturelt og individuelt betinget, er dette *noe* av Gud. (s. 193)

Han skriver senare i sin text att han håller möjligheten öppen för att *något mer* än det sociala och psykologiska sammanhanget springer fram ur hans upplevelse av musik.

Varkøys åsikt är att det finns ett sammanhang mellan det gudomliga och musiken även om han inte personligen alltid upplever det så. Det är en dunkel visshet som kan jämföras med en sakta susning. Han nämner teologen Kristian Schelderup som menar att det är i stillheten som Gud upplevs och att vi bör lära oss att väcka den stillheten i oss. Den musik som är till Gud, bär också fram Gud, och den musik som kommer från Gud, genom människors händer, är på ett paradoxalt sätt kopplad till upplevelser möjliga utifrån människans tid och rum.

Øivind Varkøy beskriver sitt förhållande till *Spiegel im Spiegel* (komponerat av Arvo Pärt) där han lyfter upp teologen Torsten Kälvemarm som menar att det som Pärt framförallt vill säga genom sin musik är att “Guds sannhet varer til evig tid, og at denne sannheten er enkel”(s.201). När behov att finna sanningen finns hos mottagaren, och förmåga till att känna igen den, verkar en hemlighetsfull och djup resonans genom musiken. Varkøys utgångspunkt är “naturlig teologi”(s.203) som innebär att det vackra och stora i det skapade vittnar om att Skaparen också måste vara stor och härlig. Jag vill citera några rader av Varkøy:

Sporene av Skaparen i skaperverket viser at Gud er, og det sier sågar noe om *hva og hvem* Han er. Det eksisterer nemlig analogier mellom skaperverket og Skaperen, verden og Gud ligner hverandre. Aage Hauken sier om slik tenkning at menneskets emosjonelle, erotiske og ekstatiske dimensjoner her blir noe som åpner opp for en bevissthet om at Skjønnheten er en vei til Gud. Vel å merke dreier det seg ikke om skjønnhet som dekor, men om Skjønnhetens grensesprengende kvaliteter, det handler om intet mindre enn det skjønnes sakrament. (s. 203)

Varkøy tar opp Augustinus som menar att det vackra som finns i konstnärens själ och som går ut i hans händer, det kommer ifrån den skönhet som står över själarna. Vidare berättar Varkøy om situationen då han sitter i ett par timmar i Thomaskyrkan, vänd mot altaret och lyssnar på Bachs cellosuit nr. 1. Han skriver om melodin som i princip skapas utifrån ackordbyten- melodin hörs och hörs ändå inte. Den är ohörbar på det sättet att han mer anar än hör den och hörbar på grund av artistens upplyftande av vissa toner och viktläggande. Varkøy säger: "En hörbar melodi, og samtidig taus; den evige tausheten – alle melodiers mor – et annet naervaer. Igjen denne musikken som taler – og tier"(s.206). Om andra satsen i suiten säger han: "Musikken strømmer som Guds nåde, et troperegn av toner. Eller er det Bachs tårer som strømmer? Anner Bylsmas (artistens namn) tårer? Mine"(s.206)? I fjärde satsen pekar Varkøy på att Bach känner till livets grundläggande oro, "den eksistensielle nervøsiteten." "Vil røyken stige fra mitt bål, som fra Abels, eller vil den slå til jorden, som røyken fra Kains bål"(s.207)? Det hörs en innerlig och icke hörbar kontrapunkt. Musikens tysta kontrapunkt – Kristus har trätt in i stället för närvaron av det fysiskt flerstämmiga.

Even Ruud skriver, i *Varma ögonblick Om musik, hälsa och livskvalitet* (2001), om lyssnandet till musik:

I det ena ögonblicket är vi upptagna av melodin, harmonier, rytm eller klang, i nästa ögonblick är det text och artister som väcker vår uppmärksamhet.....Ibland är det glädjen över musikens struktur, form och utveckling som trollbinder oss, så som artisten lyckas realisera musiken för oss. (s. 102)

Ruud menar att texten i ett musikstycke kan förknippas med lyssnarens egen livssituation. Han anser att det som skapar en "personlig klangbotten för musiken"(s.102) är upplevelser goda för kroppen, fantasier och bilder vilka medför erfarenheter som efterverkar i det som ger mening för den enskilda människan, frid och avspänning. "Det är i mötet mellan musiken och människans personliga reaktioner som berörandet av vår hälsa och kvalitet i livet sker. Det är i den här skärningspunkten mellan musiken och personliga reaktioner och projektioner som vår livskvalitet eller hälsa berörs"(s.102). Angående livskvalitet eller mening säger psykologen och samhällskritikern Benjamin Katz (enl. Dahl 2004):

Självförverkligande är en tunn vattenvälling. Mitt eget liv är helt enkelt inte tillräckligt för att ge mitt liv mening. För att finna mening i livet måste vi nå utanför oss själva och välja att engagera oss i något som är större än vår egen navel – i kvinnosaken, ekologi eller något annat som ligger utanför den personliga sfären. (s. 14)

Ruud menar vidare att det finns olika djup eller "nivåer" i en upplevelse av musik, ibland berör musiken oss bara på ytan och andra gånger rörs vi på ett djupare plan. Det sistnämnda kan röra sig om insikter på ett personligt plan vilka bygger på vår förmåga för att kunna reflektera och känna, att bli varse kroppens reaktioner, men ger också upplevelser av att vi spänner av, kroppens välmående och att vi laddar ur. Ruud tar också upp musikens verkningar – dess semantik där han börjar med att skriva att musiken vi upplever, upplever vi utifrån den värld just jag lever i. Musiken i sig har inte en bestämd betydelse utan är punkter som markerar ut olikheter i kulturer. "Det är den kulturella, eller tolkande, gemenskap man tillhör som ger ledningar om hur musiken kan tolkas. Samtidigt ser vi att musiken är meningsbärande, att den är full av referenser till en större social kontext" (s.116). Vi har olika musiksmak, musikbakgrund och vår kompetens inom kultur skiftar vilket formar musikens inverkan på oss. När en människa får positiva upplevelser av till exempel en hårdrocksballad får en annan människa negativa, av samma musik. "Musikalisk smak är nära knuten till diskussioner om värden och makt, om identitet, självkänsla och status" (s.117).

Henrik Tobin berättar i sin bok, *Den underbara harmonin Aspekter på musikens teologi* (1996), om Martin Luther att han menade att musiken gjorde människan mottaglig för Ordet (Det som Bibeln säger, för Gud själv). Det som präglas in genom musik förblir längre i minnet. Luther menade att musiken berör främst affekten, sinnet och inte lika snabbt intellektet. Men reformatorn sa också (enl. Tobin 1996): "Noterna gör texten levande" (s.58). Han ansåg även att musiken når sin fullhet när den används i tjänst för evangeliet. I sammanhanget om Luthers musikteologi skriver Tobin:

Gud verkar i musiken och sången på ett aktivt sätt med det material han ställt till förfogande åt mänskligt förvaltarskap. När människan utvecklar skapelsen på ett "re-creerande", sätt är det Gud själv, den uppehållande Guden, som hela tiden handlar. Och när musiken förmedlar evangeliet är det Gud som musicerar sitt evangelium. (s. 61)

Detta citat talar om Guds aktiva handlande i musiken och speciellt då musiken förmedlar evangelium.

2.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att undersöka varför psalmer blir omtyckta samt att studera huruvida det finns gemensamma drag och likheter i de svar jag får. Jag kommer också att försöka ta reda på om kyrklig anknytning har betydelse för vad man lyfter fram som orsak men också konststillhörighetens eventuella roll.

Min huvudfrågeställning är:

- 1) Vilka är orsakerna till att en psalm är omtyckt?

Tre underfrågor är:

- 1) Finns det likheter och skillnader i det som framkommer som positivt om psalmen?
- 2) Vilken roll spelar kyrklig anknytning?
- 3) Vilken roll spelar könstillhörighet?

3. Litteratur

I detta kapitel ges en översikt över psalmens historia samt en bakgrund till psalmers betydelse idag.

3.1 Psalmens historia

Arvastson (1975) menar att ursprunget till ordet *psalm* sträcker sig bakåt ända till det grekiskt-antika språkbruket där betydelsen var sång ackompanjerad av strängspel. *Psalm* fick ge namnet åt ett stränginstrument kallat psaltare som i sin tur namngivit den sångbok som står att finna i Bibeln. Över hela världen, i kristenheten, kallas sångerna i denna bok för psalmer men i våra nordiska länder har ordet psalm även kommit att innebära församlingssång. Det var framförallt texter ur Psaltaren som tonsattes i fornkyrkan men parallellt med detta växte även kyrklig sång fram vars texter inte var hämtade ur Bibeln. Under medeltiden var *sekvenserna* framträdande. Sekvens betyder "det som följer efter"(s.19), och detta angav en sångtext på latin där bildandet av strofen var regelbunden. På dagar av högtid återföljdes de sjungna psaltarverserna av ett halleluja där sista vokalen i detta ord blev utdraget av en rad av toner. Denna tonrad utvecklades i det att man satte ny text och helt enkelt bildade nya strofer. På detta sätt byggdes psaltarsången ut och kan sägas vara en föregångare till sången i församlingen på folkets eget språk. Sekvenserna mötte motstånd i och med Tridentkonciliet vilket startade år 1545, då de inte byggde på bibelordet och man beförde att det kunde leda till att sången i församlingen skulle utvecklas till att sjungas på modersmålet.

Till den tidiga kyrkosången hörde även tidegården och helgonsånger. Tidegården bestod av sånger, läsningar och böner för dygnets timmar och läsningarnas huvudvikt var psaltarens 150 psalmer och de tre lovsångerna i Nya testamentet. Läsningarna plögades inledas med en antifon för att ange tonen, vilket innebar kyrkotonarten och dessa antifoner kom att växa fram till egna strofer. Ett exempel är *Veni, sancte spiritus* som i den svenska översättningen lyder "O du Helge Ande, kom till oss in". Dessa melodier är inte uppbyggda på harmonik men innehåller till exempel melismer. Enligt min mening är texten i denna psalm skriven utifrån ett kollektivt tänkande vilket märks i den första meningen, kom till oss in, istället för till mig. Vidare menar Arvastson (1975) att det i samband med tidegården även diktades sånger till Maria och helgonen, så kallade rimofficier.

Vid sidan av den kyrkliga diktningen på latin förekom kristen diktning på modersmålet vilket tydligast kan fastläggas under senare delen av medeltiden där "Den signade dag" är ett exempel.

I och med reformationen lades ny grund för psalmen i det att Luther önskade att gudstjänsten skulle hållas på folkets eget språk och inte på latin som den tidigare gjorts vilket innebar att man också skulle sjunga på modersmålet. Han skrev i ett brev (enl. Arvastson 1975): “psalmer på modersmålet, det är andliga kantilener (visor)”. I den text som inledde koralpsalmboken skrev han även: “Jag ville gärna se alla konstarter, särskilt musiken, i dens tjänst som har givit och skapat dem”(s.30).

I Sverige kännetecknades bland annat psalmdiktningen under reformationstiden av en nu-karaktär där evangeliet fick aktualitet in i den tid man levde. I en psalm som handlade om den förlorade sonen skrev Ericus Olai (enl. Arvastson 1975): “Så var nu syndare oförskräckt, du haver en mild fader, emot dig hans famn är uträckt, han anammar dig glader” (s.37). Här märker vi, enligt min uppfattning, hur liknelsen om den förlorade sonen kopplas till att vi människor idag har en mild far vars famn är uträckt och att han ser med glädje på oss.

1600-talet

Psalmen under 1600-talet präglades av å ena sidan lärande, undervisande psalmer men också av innerliga, mer åt mystiken präglade. I Sverige präglades psalmdiktningen av de tyska förebilderna där Paul Gerhardt fick störst betydelse. I en passionspsalm av sistnämnde lyder det i två av verserna:

I44 O huvud, blodigt, sårat

1 O hu-vud, blo-digt, så - rat, av hån och smä-lek höljt.
 O hu-vud, sla-get, få - rat, i kamp och äng-est böjt.

O hu-vud som skall si - ras med ä-rans krans en dag, men
 nu med tör-ne vi - ras, dig öd-mjukt häl-sar jag.

Jag vill hos dig förbliva som återlöste mig

och dig mitt hjärta giva och alltid älska dig.

När, Herre, du mig sluter uti din kärleks famn,

jag lugn och trygghet njuter i denna sälla hamn.

(2003, s.233)

Här anser jag att melodin har en typisk koralkaraktär, vilket märks tydligare i koralboken med fyrstämmig sats än i detta exempel med utskrivna ackord, i det att harmoniseringen i princip skiftar från ton till ton. Texten är enligt min uppfattning mer individuell i sin karaktär.

1700- och 1800-talet

Arvastson (1975) framför tankar att under 1700-talet präglas psalmdiktningen av pietismen och herrnhutismen. Följande århundrade öppnade upp för folkpoesi och folkvisor. Romantiken ligger till grund för den psalmbok som blev stadfäst år 1819 där Johan Olof Wallin till stor del står bakom dess tillkomst. Han skrev i en tidsningsartikel 1809 sålunda om vad psalmboken skulle förmedla och verka (enl. Arvastson 1975):

kristendomens tros- och dygdeläror...så ädelt, så enkelt och därjämte så bevekande, så varmt, så andaktsfullt att det att de tillfredsställa mänskliga känslan och begreppet i alla deras olika odlingsgrader... För varje stund, varje ålder, varje sinnesstämning, varje åsikt av livet, av döden och av evigheten bör detta andaktens vademecum innehålla varningar, lärdomar, tröstegrunder och uppmuntringar. (s. 66)

Han menade också att en bra psalmbok ska vara utformad på det sättet att den tillhör alla, är en hjälp för alla, oavsett vem man är eller hur man är. För att ge en inblick i hur helheten, främst vad gäller budskapet, kan gestalta sig i en psalm, med tanke på den undersökning jag kommer att göra angående psalmer, följer här några verser ur en psalm författad av J O Wallin:

305 A

Var är den Vän

1 Var är den Vän som ö-ver-allt jag sö - ker? När da-gen
gryr, min läng-tan blott sig ö - ker; när da-gen
flyr, jag än ej ho-nom fin-ner, fast hjär-tat brin-ner.

2) Jag ser hans spår varhelst en kraft sig röjer,

en blomma doftar och ett ax sig böjer.

Uti den suck jag drar, den luft jag andas,

hans kärlek blandas.

3) Jag hör hans röst där sommarvinden susar,

där lunden sjunger, och där floden brusar;

jag hör den ljuvast i mitt hjärta tala

och mig hugsvala.

4) Likväl ett töcken mig från honom stänger:

min bön, men ej min blick till honom tränger.

Ack, såge jag hans anlet och mig slöte

Intill hans sköte!

5) Ack, när så mycket skönt i varje åder

av skapelsen och livet sig förräder,

hur skön då måste själva källan vara,
den evigt klara!

6) O ljusets, fridens, salighetens källa,
när skall för mig din rena våg uppvälla?
Vem förer mig till den friska floden?
Den stilla döden.

7) Var tröst min ande, hoppas, bed, försaka.
Dig Vännen vinkar, du skall se och smaka,
hur ljuv han är, och sjunka i hans armar
som sig förbarmar.

8) Snart till den strand, där böljor sig ej häva,
lik arkens trötta duva skall du sväva,
till herdens famn lik rädda lammet ila
och där få vila.

(*Psalmboken med tillägg* 2003, s.484-485)

Enligt min uppfattning ger författaren, i första versen, uttryck för en längtan efter Gud. Han talar i andra och tredje versen om att han kan skönja Gud, både i naturen och i rösten i hans eget hjärta, men ändå, i fjärde versen, ligger det ett töcken mellan honom och Gud. Det finns en längtan efter att få se Guds ansikte. När skapelsen och livet är så vackert, då måste källan också vara sådan. Ska ljuset uppgå för honom? Vem tar honom till floden - döden, som är frisk? Sjunde versen uttrycker hopp och uppmuntran till hans ande och om att den ljuva, förbarmande Vännen vinkar till honom. Snart skall han få vara i hans famn. Sista versen talar om duvan som når stranden där vågorna har stillnat och om lammet som får vila i herdens famn. Wallins diktning hänger tätt ihop med melodivalet. Han föredrog melodier som var kända av folket. Diktaren uttrycker att melodin ger ande till psalmen. Han menade att melodierna med en tradition som sträckte sig långt tillbaka inom kyrkan skulle finnas kvar.

Den fria andliga sången som började under 1700-talet i och med pietismen och herrnhutismen fortsatte in på 1800-talet och in i början av 1900-talet. Lina Sandell (1832-1903) fick stor betydelse genom sina många sångtexter av vilka Oscar Ahnfelt (1813-1882) tonsatte många. En känd psalm som härrör från dessa två är “Blott en dag” där första versen lyder:

249 Blott en dag

1 Blott en dag, ett ögonblick i sänder,
Allt ju vi - lar i min Fa - ders hän - der,
vil - ken tröst, vad än som kom - mer på!
skul - le jag, som barn, väl ängs - las då?

Han som bär för mig en fa - ders hjär - ta,
han ju ger åt var - je ny - född dag
dess be - skär - da del av fröjd och smär - ta,
mö - da, vi - la och be - hag.

Denna psalm bygger på visharmonik med få ackordbyten.

Något som enligt Arvastson (1975) karakteriserade anglosaxisk och svensk väckelsesång är uppreandet av de två sista raderna i varje vers. Ett annat återkommande tema i den evangeliska väckelsesången var försoningen och frälsningen, nåden, främlingskapet i världen men också tacksägelsen har en stor plats i dessa sånger.

1900-talet

Då 1900-talet inträder kan ses en renässans för de gamla psalmerna men också en ny psalmdiktning. Den senast nämnda brukar kallas den unglyrkliga vilket hade samband med intresset för svenska kyrkan och gudstjänstlivet såsom historiskt framvuxet. En viktig tanke under denna tid var tanken om kyrkan som den plats där alla människor, olika som vi är, har en plats. Något som låg i tiden var kärleken till Sverige som stormakt vilket kan skönjas i psalmen “Fädernas kyrka i Sveriges land”. Andra drag var tanken om Guds verkande genom historien, användande av Psaltarens uttryckssätt genom bilder samt ett framhävande av människolivets förgänglighet men kyrkans bestående till tidens slut.

En psalm skriven av Emil Liedgren i första världskrigets spår är “Mästare, alla söka dig” där två av verserna lyder:

216 Mästare, alla söka dig

1 Mäs-ta-re, al-la sö-ka dig, up-pen-bart
 el-ler för-te-get: gam-la, som tryggt gå tram-pad
 stig, ung-a, som drö-ja på ste-get. Känd el-ler
 o-känd väg vi gå ti-digt och sent till
 dig än-då, tröt-ta på allt vårt e-get.

Melodin i denna psalm är äldre än texten och komponerad cirka åttio år tidigare av L M Lindeman (1812-1887) som var kyrkomusiker i Norge, bland annat i Oslo, men också tonsättare och samlare av folkmusik.

Under 1930-talet väcktes en opposition mot det traditionella till förmån för det vardagsnära och enkla men samtidigt fanns mystiken där med “dess tonvikt på överlå-

telse, längtan och förbidan” (Arvastson, 1975, s. 88). Ett exempel på en psalm med mystiken, det vill säga när man går utanför det rationella och logiska, som nerv är:

206 Text: H Öberg 1935, 1936
Musik: O Lindberg 1937

1 Her-re, jag vill bi - da stil - la vid din port,
tills min själ din bli - da fa - ders - blick för - spört.
Trött på allt mitt e - get öd - mjukt här jag står.
Hjälp mig sis - ta ste - get, du som allt för - mår.

Rytmiken i denna melodi har ett tydligt mönster. Första och sista frasen är identiska och de två fraserna i mitten är liknande men skiljer sig något.

År 1937 kom en ny psalmbok ut. Det kan vara svårt att sätta en tydlig skiljelinje mellan vad som är psalm och vad som är andlig visa och det finns ingen tydlig teoretisk skiljelinje däremellan men visan lägger ofta “en större tonvikt på rytmiken och användande av nutida och profana musikaliska och stilistiska uttryckssätt.” (Arvastson, 1975). Ofta är psalmen ackompanjerad av orgel även om den ibland också ackompanjeras av andra instrument. Tjugo år efter att 1937 års psalmbok kom ut väcktes nya tankar i kyrkomötet angående psalmdiktningen (enl. Arvastson 1975): ”att de frågor som bränner vår tids människor beaktas i våra psalmer, och att dessa erhåller en språkdräkt med vilken vår tid känner sig förtrogen”(s.92). Man tänkte att psalmer från andra kyrkor kunde komma in, samt texter från Bibeln som hade hymnkaraktär och hymner vars ursprung var reformatoriskt och medeltida. Man ansåg också att melodierna behövde nydanas. 1971 kom ett förslag ut: Psalmer och visor, tillägg till den svenska psalmboken”. Psalmdiktningen under detta decennium lyfter fram världen som en skapelse av Gud och som också tillhörande Honom. Renandet av miljön som ett led i världens pånyttfödelse ger denna vers av Grundtvig (övers. A Frostenson) uttryck för:

517

Text: Adam av S:t Victor 1100-talet,
N F S Grundtvig 1837, A Frostenson 1969
Musik: J P E Hartmann 1861

1 Världen som nu föds på nytt på - nytt - fö - der
gläd - jen. Här på jor - den vand - rar nu den upp - stånd - ne
Her - ren. Öst och väst och syd och nord, eld och
vat - ten, luft och jord sjung - er pås - kens psal - mer.

Melodin i denna psalm bygger på visharmonik.

Den bild man har av Kristus är ofta karaktäristisk för en viss epok inom psalmdiktningen. Olov Hartman skriver i en psalm om Kristus på förklaringsberget:

166

Text: O Hartman 1947, 1968
Musik: D Olson 1965

1 Sor - let har dött från väg och dam - migt vim - mel.
O - van - för o - ron och när - ma - re din him - mel, i rym - der
kla - ra, är oss gott att va - ra med dig al - le - na.

Melodin i denna psalm har, enligt min uppfattning, en tydlig linje – en början, ett växande, en höjdpunkt (takt 9) och ett dalande ner mot slutet. En annan psalm från denna tid, vars text är skriven av Karl-Gustaf Hildebrand, talar om Kristus således:

Han böjde sig mot allt det sönderbrutna.

Han led på korset. Och han för dig hem.

Han steg mot morgonen, den ljusomflutna.

Han bor i ljuset. Och han för dig hem.

(Psalmboken med tillägg 2003, s. 1252)

Här ser jag en fokusering på Kristus, på Gud men samtidigt också personligt riktad till mig och dig i orden "och han för dig hem." Den mer fritonala melodin av Sven-Erik Bäck illustrerar enligt min mening textens uttryck.

I den Psalmbok som utkom 1986 skriver Bertil Werkström i förordet:

Sjung och spela för Herren av hela ert hjärta, och tacka alltid vår Gud och fader för allt i vår herre Jesu Kristi namn. Ef 5: 19-20

Lovsången till Guds ära föds ständigt på nytt i Kristi kyrka. Varje tid söker sitt eget sätt att uttrycka sin glädje och tacksamhet över Guds väldiga gärningar.

Den svenska psalmboken 1986, som enligt kyrkomötets beslut härmed överlämnas till Svenska kyrkans församlingar, har fått färg av vår egen tids lovsång samtidigt som den bevarar arvet från gångna tider. (s.5)

Psalmboken som kom ut 1986 har det nya med sig vad gäller ekumenik, att den delar de 325 första psalmerna med Adventistsamfundet, Fribaptistsamfundet, Frälsningsarmén, Helgelseförbundet, Katolska kyrkan I Sverige, Liberala katolska kyrkan, Metodistkyrkan, Pingströrelsen, Svenska Alliansmissionen, Svenska Baptist-samfundet, Svenska frälsningsarmén, Svenska Missionsförbundet och Örebromissionen. Evangeliska Fosterlandsstiftelsen har hela psalmboken gemensamt med Svenska kyrkan.

2000-talet

En psalmbok med ett tillägg med omkring hundra psalmer utkom 2002. Det allra senaste som är tryckt i psalmväg i Svenska kyrkan är "Psalmer i 2000-talet"(2006 Verbum Förlag AB, Stockholm) där K G Hammar skriver i förordet:

Kombinationen av ord och ton gör att psalmen hittar längre in i våra livs dolda rum än vad enbart ord eller enbart musik gör. Därför finns det också mycket känslor kring psalmer och nydiktade psalmsök. Endast den som själv sjunger kan till sist avgöra om en nyskriven psalm kan formulera en livssituation och tolka en troserfarenhet. Psalmer i 2000-talet är ett försöksmaterial. Framtiden får utvisa vad som kommer att bestå.

(Psalmer i 2000-talet 2006, förordet)

Ett exempel från denna psalmbok är denna psalm med rötter från Island både vad gäller text och musik. Harmoniseringen är "koralaktig" men psalmen är speciell på det sättet att melodin saknar taktart. Texten talar om den bön om hjälp, läkedom

och frid som jag som svag människa behöver och kan få hos Kristus som är min skapare, min barmhärtighet och herre:

Himlens timmerman som mig hjälpa kan,

kom med stor misskund i min svåra stund.

Hör mitt rop till dig, du som skapat mig.

Hjälplös står jag här. Du min herre är.

(2006, nr. 887a)

I denna psalm ser vi det individuella tänkandet, där ord som mig, min, mitt och jag används, istället för det kollektiva.

3.2 Psalmens betydelse

En intressant uppsats i detta sammanhang är *Levande psalmer i vår tid*, en D-uppsats i musikvetenskap skriven av Karin Karlsson(2002). I inledningen ger hon exempel på psalmens betydelse på några olika sätt: Frälsningsarméns två skivor- *En salig samling* och *I goda händer* där kända personer på ett personligt sätt tolkat psalmer som finns i de psalmböcker som används idag. Dessa skivor har blivit rekordsäljare. Hon ger exempel på artister som på senare år gett ut skivor med psalmer både vokalt och instrumentalt där hon nämner The real group, Tommy Körberg och Esbjörn Svensson. Psalmer finns på repertoaren i körer även utanför kyrkan, på hembygdsfester och vid nationaldagsfirande. Karlsson lyfter också fram hur psalmtexter blivit boktitlar:

”-*Den blomstertid nu kommer* – en ungdomsbok, en fackbok i psykiatri

-*Tryggare kan ingen vara* – en nyckelroman av Agneta Klingspor.” (s.3)

I Karlssons forskningsöversikt nämns *Dejlig er jorden* som var ett nordiskt psalmprojekt under åren 1993-96 och som Nordiska hymnologiska institutet stod bakom. Studien som gjordes handlade om psalmens roll i vår tid i Norden. 6500 enkäter skickades ut till slumpvis valda personer och 3700 svar kom in. Bland de tio populäraste psalmerna i varje land förutom på Island fanns Härlig är jorden (*Dejlig er jorden*) vilket tyder på att det är den enda psalm som har fäste i nästan hela Norden. En psalm av Lina Sandell (*Bred dina vida vingar*) fanns med bland Norges tio populäraste. Den del av undersökningen som handlar om Sverige ligger till grund för *Psalmskatten i människors hjärtan. Omtyckta psalmer i Sverige i dag*, en licenciat-

t uppsats i teologi av Anna Jönsson (numera Evertsson, 1998). Där är huvudfrågan i uppsatsen (enl. Karlsson 2002) “Finns det några psalmer som du tycker speciellt mycket om”(s.11)? 412 personer svarade på frågan och Karlsson listar de tio populäraste psalmerna hos svenska folket som Anna Jönsson fått fram i sin undersökning (antal inom parentes och i frekvensordning). Psalmnumren är hämtade ur Svenska psalmboken (1986).

1 Ps 199 Den blomstertid nu kommer (208)

2 Ps 297 Härlig är jorden (145)

3 Ps 248 Tryggare kan ingen vara (121)

4 Ps 114 Stilla natt, heliga natt (103)

5 Ps 249 Blott en dag, ett ögonblick sänder (102)

6 Ps 200 I denna ljuva sommartid (85)

7 Ps 134 Gläns över sjö och strand (55)

8 Ps 190 Bred dina vida vingar (49)

9 Ps 103 Bereden väg för Herran (45)

10 Ps 105 Hosianna, Davids son (45)

(Levande psalmer i vår tid 2002, s.51)

53 % av de som svarade var “högtidsaktiva” det vill säga går i kyrkan vid advent, påsk och jul och vid vigsel, begravning, konfirmation och dop.

Karlsson genomförde en studie som inriktades på gudstjänstbesökare i 7 Alingsås-kyrkor inom olika samfund och deras syn på psalmer och psalmsång. 313 personer svarade, varav 212 kvinnor och 101 män där medelåldern var 46 år. En av frågorna är: Har du några favoritpsalmer? Resultatet av den frågan presenteras nedan med omnämmandet i antal inom parentes samt i frekvensordning:

Ps. 249 Blott en dag ett ögonblick i sänder (45)

Ps. 297 Härlig är jorden (35)

Ps. 190 Bred dina vida vingar (35)

Ps. 11 O store Gud (33)

Ps. 201 En vänlig grönskas rika dräkt (31)

Ps. 199 Den blomstertid nu kommer (29)

Ps. 248 Tryggare kan ingen vara (21)

Ps. 21 Måne och sol (20)

Ps. 702 Jag vill ge dig o Herre min lovsång (18)

(*Levande psalmer i vår tid 2002, Bilaga 9.1*)

Nedan presenterar jag exempel på populära psalmer inom tre specifika samfund och kyrkor i Alingsås utifrån Karlssons studie som har relevans med tanke på min egen undersökning.

I Christinae kyrka, Svenska kyrkans centrumkyrka i Alingsås låg Bred dina vida vingar högst på listan återföljt av En vänlig grönskas rika dräkt. I Alingsås pingstkyrka toppade O store Gud och Blott en dag var nästa. I Elisabeth Hesselblads katolska kyrka i Alingsås var det ingen psalm som uppkom mer än en gång.

I sammanfattningen av enkätsvaren ställer Karlsson frågan *Vad gör en psalm till en favorit?* Hon menar att det är svårt att svara på om det är melodin, texten eller båda två som gör en psalm till en favorit och menar att frågan inte passar att ställa i en enkät som raskt ska besvaras. I den nordiska rapporten som jag tidigare nämnt, *Dejlig er jorden* (Härlig är jorden), säger man ”att mycket sjungna psalmer också blir allmänt uppskattade”(s.54). Karlsson refererar till P O Nisser och Kjell Bengtsson, som anser att det är musiken och inte texten som avgör om en psalm sjungs eller inte. Detta tar de som utgångspunkt när de sätter ihop en psalmvalslista, *Psallite Deo*. Karlsson berättar vidare om Folke Bohlin som i undersökningen *Dejlig er jorden* skriver att sångtexter ibland enbart är en “fonetisk utsmyckning av musiken”(s.54). Karlsson avslutar avsnittet om orsaken till att en psalm blir en favorit med orden: “Min bedömning är att en *sångbar* och lättsjungen melodi är en förutsättning för att en psalm ska kunna bli favorit. En angelägen och vacker psalmtext räcker inte”(s.54).

4. Material och metod

Här nedan beskriver jag hur jag planerat, genomfört, analyserat och tolkat min undersökning. Jag har utformat beskrivningen av genomförandet som en berättelse.

4.1 Planering

Jag valde att i min undersökning använda enkäter för insamlingen av materialet eftersom det gav möjlighet till en större materialinsamling än vid intervjuer. Jag tror också att skriftligt uttryck kan öppna upp för en annan typ av frihet än den deltagarna får om de ska uttala sig ansikte mot ansikte till någon! Utan att behöva försvara sig kan den svarande skriva vad hon vill. Patel och Davidsson (2003) skriver:

Det är alltför lätt att väcka en försvarsattityd hos intervjupersonen om han upplever att vi dömer eller kritiserar honom. I det här fallet gäller det att komma ihåg att vi talar inte bara med ord utan också med gester och ansiktsmimik. En förvånad höjning av ögonbrynet, en ogillande ryckning i mungipan avsläses omedvetet och omedelbart av intervjupersonen som kommer att reagera med en försvarsattityd inför det fortsatta frågandet. (s.71)

Urvalet gjordes med syftet att få deltagare från ett antal olika kristna samfund likväl som personer utan en självklar, direkt anknytning till ett samfund. Jag valde att låta fem personer från varje samfund, i olika åldrar, delta i undersökningen. De olika samfunden är Evangeliska Frikyrkan, Katolska kyrkan, Pingstkyrkan och Svenska kyrkan. De frågor som enkäten innehöll kan ses under bilaga 1.

4.2 Genomförande

I en förundersökning valde jag att låta två personer i olika åldrar från kyrkliga sammanhang och två personer från Musikhögskolan i Malmö – (en lärare och en elev) besvara enkäten. Enkäterna lämnade jag personligen till dem. Jag ställde ett par frågor utifrån Patel och Davidsson(1991) för att få feedback på hur enkäten fungerade, till exempel om frågornas tydlighet och om någon fråga tycktes saknas. Mot bakgrund av svaren ändrades fråga 4 från “Kan Du beskriva vad text och musik tillsammans, som en helhet, säger Dig?” till “Hur upplever Du psalmen som helhet?” vilket öppnar upp för andra infallsvinklar i svaret.

I huvudundersökningen ingår 42 personer. I en första omgång delades 25 enkäter ut till folk som studerar eller arbetar på Musikhögskolan i Malmö, där jag antog att kunna studera folk utan direkt kyrklig anknytning. Dessa lades ut i facken på Musikhögskolan den 19 september 2006, ungefär hälften till elever och hälften till lärare eller annan personal på skolan. Datum för senaste inlämningsdag var 26/9-06 vilket jag skrev i början av enkäten. När den 26/9 var kommen var endast 4 enkäter inlämnade vilket ledde till att jag fick ta mig en funderare kring hur jag skulle gå tillväga för att få in omkring 20 enkäter från studenter och personal på skolan. Jag

beslutade mig för att personligen fråga personer om de ville delta. Jag försökte nu fråga personer i vars fack jag inte tidigare lagt någon enkät. Detta visade sig ge goda resultat i att de flesta jag tillfrågade deltog i undersökningen. Jag satte streck i min anteckningsbok för varje person som tackat ja till att svara. Jag frågade 10 elever och 10 personer ur personalen.

För att tillfråga personer inom fyra olika samfund (se ovan) gick jag sålunda tillväga: I varje fall i en av de katolska kyrkorna här i Malmö hålls det regelbunden mäs-sa, rättare sagt varje dag, vilket gav mig flera möjligheter att komma i kontakt med personer som kunde antas vara aktiva i katolska kyrkan. Vid mitt första besök i Vår Frälsares församling den 25/9 fick jag möjlighet att efter mässans slut tillfråga en ung kvinna om hon ville delta. Det ville hon och samtidigt som hon började göra det tillfrågade jag en medelålders kvinna om hon ville delta. Det ville hon men hon hade lite bråttom just då vilket gjorde att hon bara letade fram numret på psalmen och så bestämde vi att jag skulle komma någon annan kväll (hon skulle komma varje kväll) så kunde vi fortsätta då. Den första unga kvinnan jag tillfrågade satte sig på trappan utanför kyrkan och fyllde i enkäten. Jag satte mig också där och vi hade ett ganska långt givande samtal med varandra. Den 21/9-06 gick jag till en mässa i Svenska kyrkan, Bunkeflo Strandkyrka där två personer fyllde i enkäterna med en gång när jag frågade dem efter mässans slut, och en tredje tog enkäten med sig hem för vi trodde vi skulle ses veckan därpå. Eftersom jag i det läget endast tillfrågat 3 personer i Svenska kyrkan valde jag att tillfråga en kvinna tillhörande Limhamns församling. Jag ringde henne och det slutade med att jag åkte hem till henne och hon bjöd mig först på lunch under det att vi samtalade varefter diskning genomfördes efterföljande av ifyllning av enkät.

Min tanke var att den 1/10, en söndagsförmiddag gå till pingstkyrkan (Europapor-ten) och där delta i gudstjänst och därefter tillfråga 5 personer. På grund av förhin-der den tilltänkta dagen valde jag istället att den 3/10 besöka kontoret på Europa-porten, och se om det där fanns några kandidater till undersökningen. Det gick som smort kan man säga! Därifrån åkte jag vidare till Vår Frälsares församling - katolska kyrkan för att se om det firades gudstjänst 12:30 men så var inte fallet ty den hade hållits en timme tidigare. Två män som stod på trappan till kyrkan var dock villiga att delta. Cykeln rullade härefter hem till en kompis tillhörande Svenska kyrkan som tackat ja till att delta i undersökningen. Jag skrev en hälsning till henne och lade denna gemensamt med enkäten i hennes brevkast.

Onsdagen den 27/9 var jag på en cafékväll i Hyllieparkkyrkan- Evangeliska Frikyrkan (EFK) där jag passade på att fråga 5 personer om de ville delta. Samtliga tog enkäten med sig hem och enligt vad jag minns sade jag att jag behövde ha den till-

baka måndag eller tisdag efterföljande vecka. En av enkäterna återfick jag den 1/10. Två av de deltagande åkte till Montenegro den 3/10 och deras svar har ej inkommit än så för att få in fem svar från EFK ska jag försöka tillfråga 2 personer till från det samfundet. Tisdagen den 3/10 på kvällen hörde jag av mig till två yngre personer mellan 15-25 år gamla för att höra om de kunde tänka sig att vara med. Det gick bra och jag styrde stegen hem till en av dem och satt och spelade piano medan hon fyllde i enkäten. Senare kom hennes föräldrar hem vilka också tidigare hade tackat ja till att delta och enkäterna från dem fick jag också tillbaka under kvällen. Den 5/10 fick jag in de två sista enkäterna, en lagd i mitt fack på skolan och en nersläppt i mitt brevkast.

4.3 Analys

I mitt analysarbete skrev jag in alla svaren på fråga 1 i ett dokument där jag skilde de olika samfunden, "skolgruppen" samt män och kvinnor åt på datorn vilket jag även gjorde med de övriga frågorna. Därefter gjorde jag bland annat tabeller där jag satte in svaren utifrån vilken grupp de svarande tillhörde för att få en överblick över de olika svaren under en viss fråga men också en persons olika svar. Dessa tabeller använde jag sedan i ett klippande och klistrande där alla svaren kom upp på en papperslänga gjord av ca 12 sammansatta A4 papper (se utdrag i bilaga 2). Detta gav mig en bra överblick av svaren som helhet men också av svaren inom de olika grupperna. Jag använde mig av olivfärgade pennor och strök under olika typer av ord och uttalanden för att se sammanhang och eventuella tendenser. Utifrån detta stora papper skrev jag ner vad jag såg av olika tendenser under varje fråga i varje delgrupp och gav citat som kunde passa för att till exempel illustrera en viss tendens eller typ av uttalande. Fem kategorier av uttalanden kunde urskiljas:

- Psalmens egenskaper
- Budskap
- Känslor
- Minnen
- Struktur

Under "Psalmens egenskaper" räknade jag in uttalanden om psalmen av beskrivande karaktär som till exempel: vacker, bra, känslig. Kategorin "Budskap" innefattar vad psalmen säger mig som till exempel: "Det finns inget större än att Gud sände sin Son för att lida och dö för människan." "Känslor" inbegriper uttalanden som har att göra med att mina egna känslor rörs. "Minnen" handlar om uttalanden där psalmen förknippas med ett minne av något slag till exempel: "Den sjöngs på min farmors begravning." "Struktur" innefattar uttalanden som till exempel har att göra med psalmens uppbyggnad, text i kombination med musik, till exempel: "Den har

en refräng som lyfter och sprudlar.”

Jag radade upp alla personer och försökte se vilka av deras svar som passade in i någon av kategorierna. Därefter räknade jag antal uttalanden inom en viss kategori i var och en av de åtta grupperingar jag valt att göra:

- Skolgruppen
- Kyrkgruppen
- Män
- Kvinnor
- Män - kyrkgruppen
- Män - skolgruppen
- Kvinnor - kyrkgruppen
- Kvinnor – skolgruppen

Jag försökte sedan att se huruvida någon grupp utmärkte sig i antal uttalanden inom en viss kategori. Detta resulterade i att jag skrev något under varje kategori och gav citat från enkätsvaren. Av skolgruppen utgör 11 personer män och 11 personer kvinnor. I kyrkgruppen utgör 10 personer män och 10 personer kvinnor. I mitt analytiska arbete sker även ett tolkningsarbete. Jag tolkar data utifrån min förförståelse, mina tankar och mina erfarenheter. Detta tolkningsarbete har fortskridit under hela arbetets gång. Det analytiska arbetet kombinerat med mitt synsätt har lett fram till resultatkapitlet.

4.4 Etiska överväganden

Deltagandet i min undersökning var frivilligt. Som läsaren kan se i min enkät ställer jag frågan om den tillfrågade vill delta i en undersökning till mitt examensarbete. Eftersom jag valt att tillfråga bland annat personer aktiva i en församling valde jag också att vid vissa tillfällen tillfråga personer efter att de deltagit i en gudstjänst. Detta upplevde jag inte helt enkelt men jag försökte tillfråga på ett mjukt och öppet sätt för att ge möjlighet till att tacka nej till deltagande. Alla som ingick i undersökningsgruppen var anonyma på det sättet att jag inte bad om den svarandes namn eller andra personuppgifter.

5. Resultat

Här nedan kommer jag att presentera resultaten av enkätundersökningen.

5.1 Sammanfattning av frågorna

I enkäten undrar jag om den svarande har någon favoritpsalm (hade man flera, bad jag dem välja en) vilket efterföljs av frågan varför. Därefter ställer jag frågor som undersöker den svarandes åsikt om texten och musiken och varför åsikten är sådan. Jag ställer en fråga om upplevelsen av psalmen som helhet men också en där jag undrar om man förknippar psalmen med en person, händelse eller upplevelse. I slutet av enkäten är frågan om den svarande är aktiv i någon församling, om svaret är ja, i så fall vilken. Allra sist fyller den svarande i ålder och kön.

5.1.1 Favoritpsalm

I skolgruppen nämns sju *sommarpsalmer*. Psalmerna *Bred dina vida vingar*, *Blott en dag* och *Härlig är jorden* nämns två gånger var. Endast en psalm återkommer i kyrkgruppen mer än en gång, nämligen, *Jag vill ge dig, o Herre, min lovsång*. Gemensamma drag under denna fråga är framlyftandet av *enkelheten* som orsak till att psalmen är favorit.

”Refrängen är enkel och gripande och texten är så sann.”,

“Den är vacker med enkel text”.

Det som skiljer är att kyrkgruppen lyfter fram *budskapet* medan skolgruppen mera betonar *känslor* och *skönhet*.

Ser man till kön så skiljer sig kvinnorna i de två olika grupperna åt där kvinnorna i kyrkgruppen på ett utmärkande sätt lyfter upp *texten* medan kvinnorna i skolgruppen påtagligt tar fram *känslor* som orsak.

”Om den framförs bra så känner jag av det rent fysiskt”

“Därför att Guds ödmjukhet blir så tydlig och samtidigt Hans storhet, och Hans kärlek till var och en, inte minst den ensammaste, mest marginaliserade. Och den mynnar ut i en stark bekännelse till Jesus, som blir en lovsång.”

Det första citatet betonar känslan medan det senare lyfter fram textens betydelse.

5.1.2 Texten

Gemensamt för båda grupperna är beskrivande ord som *fin*, *enkel*, *vacker* och överlag så är åsikterna positiva.

“Den är gripande i sin enkelhet.”

Ett annat gemensamt drag är att man i hela undersökningsgruppen skriver mer om

texten än musiken. En likhet bland kvinnorna i båda grupperna är att *förtröstan* finns med men svaren skiljer sig på det sättet att kvinnorna i kyrkgruppen är utförligare i sina svar:

“Det är en målande text, som innefattar många känslor. Den är enkel och central i sitt budskap: Har jag dig Herre, har jag allt jag behöver i liv och död. Jag tycker om Guds bilden och människobilden i psalmen.”

Ett gemensamt drag inom skolgruppen är att man uttrycker sig i termer av *hopp* och *mening* men också tankar om att psalmen kan man *ta till sig även om man inte är djupt troende*:

“Sammanfattar meningen med livet för mig”

“Den ger mig bilder i huvudet om hopp om ett liv bortom detta.”

“Därför att den kan ge hopp och stöd till även de människor som inte känner sig övertygade i sin tro. Inte bara ”Gud är stor och bäst...lalala...”, utan djupare än så. Enkel att ta till sig, helt enkelt!”

I dessa tre citat lyfts hopp och mening fram. Ett gemensamt drag inom kyrkgruppen är *trygghet* och männen tar upp Gud flera gånger i sina åsikter om texten men även *bönen*.

5.1.3 Musiken

Ord som används i båda grupperna är *lugn, vacker, glad, enkel* och *lättsjungen*. Gemensamt är också att man svarar mindre angående musiken jämfört med texten. En skillnad mellan grupperna är att kyrkgruppen talar mer om att *melodin stämmer med texten* och samtidigt uttalar sig denna grupp generellt sett mindre angående musiken. En skillnad bland kvinnorna är att kvinnorna i kyrkgruppen lyfter fram att melodin stämmer med texten medan kvinnorna i andra gruppen poängterar *uppbyggnaden av melodin*.

“Vacker i sin enkelhet. Stark”

“Vacker lugn, inger ro”

“Vacker och opretentiös”

“Rofylld – Vacker – även fast den är mer än 100 år

“För mig är den vacker därför att det ligger så mycket känslor i varje ton. Men om jag ska sätta enbart melodin under lupp, hör den inte till de vackraste psalmerna jag hört.”

Alla dessa citat poängterar skönheten i psalmen.

“Den är så enkel, naturlig men fylld med mycket känslor”

Ovanstående mening tar upp bland annat enkelheten, som återkommer många gånger i svaren, som orsak till den positiva inställningen till psalmen.

Skillnader bland männen är att skolgruppen framhäver *enkelheten* medan kyrkgruppen talar om bland annat att melodin “*lyfter*”, är *lättisjungen*, “*den passar in i min smak*” och “*berör mina känslor*”.

5.1.4 Helhet

Gemensamma drag i skolgruppen är att man nämner *stillsam/stillhet* och *lugn*. Skillnader inom denna grupp är att männen även tar upp *trygghet* och ord som *glad* och *uppiggande*.

“Stillheten är det jag tycker bäst om..”

“Vacker, lugn och fyller mig med trygghet”

“Lugnande på samma gång som den är uppiggande”

Dessa citat vittnar bland annat om stillhet, lugn och trygghet.

Kvinnorna i kyrkgruppen talar om *texten i kombination med musiken* men man talar också om *längtan*.

För mig är melodin och texten oskiljbara. Hade jag inte hört texten, tror jag inte att jag hade upplevt melodin så innerlig och full av känslor.

Jag tycker om det repetitiva i texten: bli hos mig kvar. Sen kan allt hända och alla möjliga känslor dyka upp, men det enda som står fast, det enda viktiga är: Herre, bli hos mig kvar. Denna syn på livet blir genialt tydlig i upprepningen. Jag upplever också att melodins enkelhet förstärker det enkla budskapet.

5.1.5 Personlig anknytning

De flesta svarar att de förknippar psalmen med en person, händelse eller upplevelse. Dock skiftar svaren mycket men bland männen i skolgruppen och kvinnorna i kyrkgruppen är begravningsdet som återkommer flest gånger. Kvinnorna i skolgruppen nämner bland annat musikalisk upplevelse medan männen i kyrkgruppen religiös upplevelse. Se under bilaga 3.

5.1.6 Kyrklig anknytning

21 personer svarar att de är aktiva i en församling varav 20 personer i kyrkgruppen och 1 person i skolgruppen. Utöver det så svaras en gång i skolgruppen bland annat:

“Inte direkt endast som sångerska...”

5.1.7 En annan typ av svar...

Jag vill här ta tillfället i akt att nämna ett enkätsvar som skilde ut sig från de andra på det sättet att den svarande var negativ i sitt uttalande om psalm. Vilken är Din

favoritpsalm? blev Vilken var Din favoritpsalm? Den svarande svarade till exempel så här på fråga 2a:

“när jag var liten tyckte jag det var sorgligt. “idag ingenting” “

På fråga 3b svaras:

”Inga psalmer är glada! utan alltid vemodiga.”

På fråga 4 skriver personen:

“Jag tycker inte om psalmer. Det låter alltid som något straff man skall känna, och tänka på. Om det nu skall finnas nån religion så skall det vara mer glädje i det – gospel t ex.”

Är Du aktiv i någon församling? fick detta svar:

“Nej ej heller i Kyrkan. Tror på en Gud men inte Kyrkans ombud.”

5.2 Kategorisering av svaren

Nedan kommer jag att presentera resultatet utifrån de fem olika kategorier jag nämnt i metodkapitlet. För att börja i den mer övergripande änden vill jag beröra uttalanden sett utifrån kyrkgruppen som helhet och skolgruppen som helhet. Störst antal uttalanden om **psalmens egenskaper** kan man se i skolgruppen. 68 uttalanden jämfört med 57. Angående **budskapet** har kyrkgruppen 46 uttalanden jämfört med 28 i skolgruppen. **Känslorna** överväger i skolgruppen med 37 uttalanden jämfört med 27 i kyrkgruppen. Vidare överväger även **minnena** i skolgruppen med 25 jämfört med 18 uttalanden. Sista kategorin **struktur** har övervägande uttalanden i kyrkgruppen med 27 jämfört med 21 uttalanden.

5.2.1 Psalmens egenskaper

Sammantaget skriver skolgruppen mest om psalmens egenskaper, men ser man till de olika könen så finns det lika många uttalanden bland kvinnorna i de två olika grupperna i denna kategori. Några exempel från dessa två grupper:

“Vacker text.”

“Vacker Lite annorlunda”

“För mig är den vacker därför att det ligger så mycket känslor i varje ton. Men om jag ska sätta enbart melodin under lupp, hör den inte till de vackraste psalmerna jag hört.”

Citaten här ovan beskriver psalmens egenskaper i termer av bland annat vacker.

“Bra”

“Melodin tilltalar mig mycket!”

“Känsloladdad och expressiv, framförallt de senare verserna.”

“Enkel och lättfattlig.”

Dessa uttalanden är mer brokiga men visar på några olika sätt att beskriva psalmens egenskaper.

Här följer ett sista exempel på ett uttalande om psalmens egenskaper av en kvinna i kyrkgruppen.

”Den är en aning vemodig, vilket jag också kan vara vilket gör att den kommer nära på något sätt. Samtidigt känns melodin lite hemlighetsfull, som att den rymmer mer än ord och musik...”

5.2.2 Budskap

Några utmärkande drag i uttalanden är att männen i kyrkgruppen utmärker sig genom att tala mycket om budskapet. Några citat från denna grupp:

“Det finns inget större än att Gud har sänt sin Son för att lida o dö för människornas synder”

“Den har ett uppmuntrande budskap och en slags svensk folkton”

“Den anknyter mycket till Klagovisorna och profeternas ord. Den har ett teologiskt djup men ändå enkelhet och kraft. Den berör de svåra frågorna om lidande och Guds godhet.”

I dessa citat sätts psalmerna i relation till det religiösa budskapet och allmänmänskliga existentiella frågor.

5.2.3 Känslor

Ett annat utmärkande drag är att kvinnorna i skolgruppen har flest uttalanden om att psalmen berör deras känslor. Några citat gällande detta:

“Den väcker många känslor då den spelas på begravningar”

“Upplyftande”

“Rogivande”

“Oerhört fin. Gåshudsvarning. Jag känner av vindens ljumma fläkt.”

“Den ger mer och mer, man blir glad.”

“Skolavslutningar. (såklart) sommarlovskänsla! Sjöng den 2:stämmigt på en av mina allra närmaste vänners bröllop. Det kändes bra. Tänker även på min kära farmor. Jag får även en känsla av något stort.”

Ovanstående uttalanden fokuserar på individuella och personliga upplevelser och känslor.

5.2.4 Minnen

Kvinnorna i skolgruppen utmärker sig också genom att tala om minnen mer än de andra grupperna. Några exempel:

“Sandhems kyrkorodd med Hans Kennemark å folkmusik en härligt klingande kör”

“Min mormor dog när jag var 12 år. Jag stod henne mycket nära och var förtvivlad. Från begravningen minns jag kistan, översållad av gula rosor, solen som sken in genom ett fönster och psalm 249. Jag minns också att jag tänkte att är det så här vackert när man dör så är det nog inte så farligt.”

“När mina barn var scouter så brukade vi gå på mässa och då brukade man sjunga den.”

“Begravning, min farmors. Jag spelade och det kändes som om hon lyssnade och njöt.”

Dessa citat ger exempel på minnen som bland annat har att göra med begravning och musikalisk upplevelse.

5.2.5 Struktur

Kvinnorna i kyrkgruppen har flest uttalanden vad gäller struktur. Några exempel följer:

“Detta är en psalm, modern men med innehåll, där text och melodi svarar mot varandra.”

Som svar på vad man tycker om musiken och varför, svarar någon i denna grupp:

“Glad! Den passar till texten”

“Inte slentrianmässig o. slutar på en musikaliskt ”oavslutad” fras, nästan, det är väl inte grundtonen i alla fall, så melodislutet pekar mot himlen”

De två första citaten visar på betydelsen av texten i kombination med musiken medan det tredje pekar på den musikaliska strukturen och vilken betydelse den får.

6. Diskussion

Jag kommer i detta kapitel att låta resultaten möta min egen analys och de litteraturstudier jag gjort.

6.1 Likheter och skillnader

Som framgår i resultatet (5.1.1, 5.1.2 och 5.1.3) är skönhet en orsak till att psalmen är omtyckt. Kan detta ha något att göra med det som Varkøy ger uttryck för (se sidan 3)? Skapelsen vittnar om Skaparen. Den berättar något om vem och vad Han är. Det finns likheter mellan världen och Gud. Han går vidare i att ta upp tanken att skönheten är en väg till Gud. Det som resultatet framvisar tyder alltså på att, oavsett tilltagande av budskapet, attraheras vi människor av det vi upplever är vackert!

Vidare visar resultatet (5.1.1, 5.1.2 och 5.1.3) att enkelheten ses som en av orsakerna till att psalmen uppskattas. Vad är det som gör att detta framkommer i så hög grad? Är det så att vi uppskattar det som vi kan greppa och förstå och som vi upplever som enkelt? På sidan 3 skriver jag om Torsten Kälvemark som menar att Guds sanning är enkel och evig. Som jag skrev i avsnittet om upplevelse av musik menar Varkøy (2004) att när behov att finna sanningen finns hos mottagaren, och förmåga till att känna igen den, verkas en hemlighetsfull och djup resonans genom musiken. Kan det vara så att enkelheten är ett vittnesbörd om sanningen? Varför attraheras vi av enkelhet? Synen på sanning skiftar och idag tror jag att uppfattningen att man kan ha sin egen sanning är ganska vanlig. Även om man i vetenskapssammanhang inte räknar med ett absolut sanningsbegrepp anser jag att sanningen finns, inte som en bland många andra utan som den som är det för alla. Aristoteles sa en gång (enl. Wellmer, A 2004 s.155): ”Att säga om det som är att det inte är, eller om det som inte är att det är, är falskt; men att säga om det som är att det är, eller om det som inte är att det inte är, är sant.” Jag delar den åsikten, att det finns *något* som är, att det finns en sanning som är men jag tror också att det finns *någon* som är, som är *sanningen*. Så här säger Jesus i Bibeln, Johannes evangelium (s.135): ”*Jag är vägen, sanningen och livet.*”

En annan del av resultatet vill jag lyfta upp, nämligen stillhet och lugn som orsaker till den positiva inställningen till en viss psalm (5.1.3 och 5.1.4). Kan det vara så att vi ofta i Sverige lever ett liv som går i ett högt tempo utan att vi är stilla, och därför uppskattar de saker vi möter som inger oss stillhet och lugn? Är det så att stillhet och lugn inom oss är grundbehov vi har? Schelderup (enl. Varkøy 2004) menar att det är i stillheten som Gud upplevs och att vi bör lära att väcka den stillheten i oss. Kan det vara så att bland annat i stillheten kan vi ana Gud och att vi därför dras till det stilla? Så här står det i Bibeln, i Första Kungaboken (s.423): ”Men inte var Her-

ren i stormen. Efter stormen kom en jordbävning. Men inte var Herren i jordbävningen. Efter jordbävningen kom en eld. Men inte var Herren i elden. Efter elden kom ljudet av en sakta susning.”

6.1.1 Män och kvinnor

Resultatet visar att könsskillnaderna tydliga inom skol- och kyrkgruppen (se kap 5). Känslor framkommer tydligt som orsak hos kvinnor, speciellt i skolgruppen, (5.1.1 och 5.2.3), till att psalmen är en favorit. Kan det innebära att kvinnor styrs mer av en känsla inför någonting? Vidare framkommer det att kvinnor verkar se sammanhang, struktur och helhet på ett mer påtagligt sätt än män (5.2.5, 5.1.3 och 5.1.4). Männerna i kyrkgruppen tar upp budskapet (5.2.2) på ett påtagligt sätt och männen i skolgruppen till exempel glädje (5.1.4), istället för att till exempel lyfta upp känsla eller sammanhang. Det är dock svårt att dra några generella slutsatser om att män oftast gör det eftersom samma sak inte syns bland männen i skolgruppen. Kvinnorna nämner förtröstan som orsak till att man uppskattar en psalm, vilket männen inte alls tar upp. Har det sin grund i att kvinnor har ett större behov att förtrösta på någon/något? Mot det talar att i 5.1.2 och 5.1.4 framkommer det, hos männen i båda grupperna, att trygghet ses som grunder till att man är positivt inställd till en viss psalm. Skulle vi av detta kunna dra slutsatsen att både män och kvinnor har ett behov av trygghet och/eller något/någon att lita på, förtrösta på?

6.1.2 Kyrkgruppen och skolgruppen

Jag vill diskutera *mening* och *hopp* som framkommer i 5.1.2, i skolgruppen, som några av grunderna till varför en psalm blir favorit. Ruud menar att texten i ett musikstycke kan komma att förknippas med lyssnarens egen livssituation. Han anser att det som skapar en “personlig klangbotten för musiken” är upplevelser goda för kroppen, samt fantasier och bilder vilka medför erfarenheter som efterverkar i det som ger mening för den enskilda människan, frid och avspänning. Så skrev jag i avsnittet om upplevelser av musik (s.49) och det han säger där finner jag relevant i det att det verkar stämma för många människor utifrån undersökningen jag gjort. Förmedlar någonting hopp och mening upplevs det positivt. Det verkar som om en psalm kan förmedla mening och hopp även om man kanske inte har en uttalad tro på Gud eller varje fall inte är kyrkligt aktiv(se 5.1.6). En fråga som jag inte ställer i enkäten är huruvida den svarande har en tro på Gud, vilket gör det omöjligt att komma med påståenden som placerar in människor som troende eller inte troende även om jag kan anta att de som är kyrkligt aktiva tror på Gud. Att *budskapet* får en mer framträdande roll i kyrkgruppen vilket syns under 5.1.1, 5.1.2 och 5.2.2, skulle kunna ha sin orsak i att de som tillhör en församling kan tänkas ha en mer självklar tro på Gud och därför lyfter fram denna sida. Kan det vara så att skolgruppens tankar om mening och hopp kan sägas vara en form av budskap?

På sidan 18 skriver jag om Karlsson (2002) som menar att de psalmer som sjungs mycket är de av allmänheten uppskattade. Utifrån resultatet av den undersökning jag utfört är denna åsikt inte något jag ser som ett resultat, att psalmen har blivit sjungen mycket, utan det är andra orsaker som ligger till grund för att en psalm är uppskattad. Utifrån resultaten (5.2.4 och 5.1.5) är minnen förknippade med psalmen oavsett om deltagarna tillhör skol- eller kyrkgruppen. Som visats påverkar också de känslor som upplevs i samband med psalmen den positiva inställningen. Detta ses tydligast under rubrik 5.1.1, 5.1.3 och 5.2.3.

På sidan 19 tar jag upp tanken som Karlsson (2002) framför, att utsmyckningen av musiken emellanåt består av sångtexterna och att texterna endast har denna funktion. Karlsson (2002) avslutar avsnittet om orsaken till att en psalm blir en favorit med orden (sid.19): "Min bedömning är att en *sångbar* och lättsjungen melodi är en förutsättning för att en psalm ska kunna bli favorit. En angelägen och vacker psalmtext räcker inte." I enstaka fall skulle jag vilja påstå att texten är en utsmyckning av melodin men utifrån de resultat som framkommit i min undersökning är texten i de flesta fall mer än bara utsmyckning. Utifrån resultaten kan jag ana att psalmen inte skulle ha blivit en favorit om inte melodin hade upplevts som tilltalande. Båda sidorna av myntet kan emellertid ses i resultatet, till exempel i kyrkgruppen där budskapet verkligen framhävs och musikens funktion verkar vara av underordnad betydelse. Det finns även exempel på den som upplever att musiken inte skulle vara så fin om inte texten hade varit så bra: "För mig är melodin och texten oskiljbara. Hade jag inte hört texten, tror jag inte att jag hade upplevt melodin så innerlig och full av känslor."

Att budskapet får en mer framträdande roll i kyrkgruppen skulle kunna ha sin orsak i att de som tillhör en församling kan tänkas ha en mer självklar tro på Gud och därför lyfter fram denna sida och skolgruppen poängterar andra sidor som till exempel känslor, minnen och melodi men som framgår i resultatet finns det närmare trettio uttalanden i skolgruppen angående budskapet. Generellt sett, skriver deltagarna i undersökningsgruppen som helhet mer om texten än om musiken (5.1.2).

6.2 Musikpedagogisk relevans

Utifrån resultatet har jag fått några tankar kring vad jag önskar som musikpedagog att tillföra och förmedla till de elever jag kommer i kontakt med. Jag önskar att jag ska kunna ge vidare och hjälpa till att upptäcka skönhet, det som är vackert, i musiken men överhuvudtaget, i allt där det går att finna. Resultaten har gett mig en längtan efter att förmedla mening och hopp, framförallt genom musik. Jag har insett att enkelheten värdesätts för att psalmen ska bli en favorit. På samma sätt önskar jag att som lärare vara en kanal för den enkelheten genom att förmedla musik som upp-

fattas som enkel för eleven. Jag önskar också att vara en kanal för trygghet och förtröstan genom den jag är och genom det sätt på vilket jag bemöter mina elever! Min önskan är också att jag har ett budskap att förmedla i mitt möte med mina elever och att det finner genklang i dem.

7. Vidare forskning

Jag kommer här nedan att ge några frågor som uppslag till vidare forskning utifrån den undersökning jag gjort. Kan man gå vidare i att forska kring betydelsen av skönhet, enkelhet, stillhet, mening och hopp för människor idag? Vilken betydelse har genusperspektiv för musikupplevelser och för hur text och musik uppfattas? Hur kommer psalmen att utvecklas i framtiden? Vad är definitionen av en psalm?

Referenser

Arvastson, A (1975) *Svensk psalm genom tiderna* Lund: LiberLäromedel

Bell, J (2000) *Introduktion till forskningsmetodik* Lund: Studentlitteratur

Bibeln (1985) Älvsjö: Verbum förlag AB

Den svenska psalmboken (1986) Stockholm: Verbum Förlag AB

Dahl, Per-Arne (2004) *Varför har vi det inte bättre när vi har det så bra?* Västerås: ICA Förlaget AB

Karlsson, K (2002) *Om levande psalmer i vår tid* D-uppsats i musikvetenskap Göteborgs universitet, Institutionen för musikvetenskap

Patel, R & Davidsson, B (1991) *Forskningsmetodikens grunder Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur

Psalmboken med tillägg (2003) Stockholm: Verbum Förlag AB

Psalmer i 2000-talet (2006) Stockholm: Verbum Förlag AB

Ruud, E (2001) *Varma ögonblick om musik, hälsa och livskvalitet* Göteborg: Bo Ejeby förlag

Skirkebekk, G (red.) *Striden om sanningen. Pragmatism utan regulativa idéer* (2004) Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB

Tobin, H (1996) *Den underbara harmonin. Aspekter på musikens teologi* Göteborg: Verbum Förlag

Varkøy, Ø. (2004) *En stille susen. Tre musikalske erfaringer i en kristen kontekst*. I Gulbrandsen, E.E. & Varkøy, Ø (red.) *Musikk og mysterium*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag

Widerberg, K (2003) *Vetenskapligt skrivande* Lund: Studentlitteratur

Bilagor

Bilaga 1

Hej!

Vill Du vara med i en undersökning till mitt examensarbete genom att Du svarar på dessa frågor?

Tack på förhand!

Christina Birgersson

Läs gärna igenom frågorna innan Du börjar svara!

1a) Vilken är din favoritpsalm? (Har du flera, välj en!)

b) Varför?

2a) Vad tycker Du om texten?

b) Varför?

Var god vänd!

3a) Vad tycker Du om melodin?

b) Varför?

4) Hur upplever Du psalmen som helhet?

5) Finns det någon person, händelse eller upplevelse Du förknippar med psalmen?

6a) Är Du aktiv i någon församling?

b) Om ja, vilken?

Ålder: Kön:

Bilaga 2

Ålder	Vilken är din favoritpsalm? (Har du flera, säft en!)		Varför?		Vad tycker du om texten?		Varför?		Fråga 3a) Vad tycker Du om musiken?	b) Varför?
	I denna livva sommardag	LIVSBEJAKANDE, POSITIV HOPP	BRA	GUD OCH MENING GÖR MIG GLAD	VACKER	MELODIN VACKER PLUS HÄRLIGA STÄMMOR				
	Den blomstertid	Tycker den säger mycket	Bra text	Värnar om en "nystart". Våren kommer sen sommaren. Glädje					Att den folkliga melodin passar bättre in på textens innehåll.	Lite friare, och folkligare på nåt sätt svårt att sätta ord på.
	Som en härlig guddomskälla (Han har öppnat pärlporten)	Min farde stannar den	inte så bra	Den handlar om Gud.	Gläd	Den låter glad.				
	Blott en dag, Morgon mellan fjällen, Bred dina vida vingar	1 Enkelt, sångbyg 2, 3 Barndomsminnen	1 Livsbej. Kunde	1 Sammantitt. mening med text för mej	1 Enkel med en fin höjdpunkt 2 3 Innerlig					
	En värlig grönskas rika dräkt	bra vibbar	Varm & lugn	tja, den går så stad å go						
	Sommarsålen (201)	Den har en vacker melodi, och den ger en härlig varm känsla	Enkelt. Jag har inte hört om det så mycket över texten	Jag brukar inte göra det.	Vacker lugn, inger ro	Den är så enkel, naturlig men fyll med mycket känslor				
	O huvud blodigt sårigt, 589	DEN BERÖR MIG STÄNDIGT	TANKEN MEST PÅ MUSIKEN		FIN	ENKEL				
	Bred dina vida vingar	Fin begravningssalm	Den är fin, och betyder nåt		Vacker och opretentiös	Enkel melodi				
	"Som När Ett Barn"	Därför att jag tycker att den står i kontrast till många andra psalmer som ofta känns svulstiga och feta. Den funkar bäst med ett enkelt gitarr- eller pianokomp och det känns bra och mysigt. Gessutom är den ganska "popig" och det gillar jag också!	Mycket fin!	Därför att den kan ge hopp och stöd till även de människor som inte känner sig övertygade i sin tro. Inte bara "Gud är stor och bäst...lalala...", utan djupare än så. Enkel att ta till sig, helt enkelt!	Popig & enkel. Vacker.	Därför att den känns lätt att ta till sig. Och låtsjungen. Den är kul att sjunga.				
	Bred dina vida vingar	Det är en fin melodi som om stilla och vaggande	Funkar väl. Bättre, mindre konservativ, än många andra psalmer.	Texten är inget jag kan ta till mej. Men vilan stillheten i den speglar av	Melodin är fin, stillsam					
	21 Härlig är jorden	Positiv både om livet	Den beskriver den	Tidevarv komma	Gammal stabil melodi.					

Bilaga 3

Fråga 5) Finns det någon person, händelse eller upplevelse Du förknippar med psalmen?

Tabell 1. Sammanställning av svaren under fråga 5 i antal uttalanden inom olika kategorier

Kategorier	Skolgruppen Män	Skolgruppen Kvinnor	Kyrkgruppen Män	Kyrkgruppen Kvinnor
Barndom		2		2
Begravning	3	1		3
Religiös upplevelse			4	2
Musikalisk upplevelse	1	3	2	2
Sitt eget liv	1		3	
Nej	1		2	1
Fysisk upplevelse	1			
Övrig händelse		2		2
Person	1		2	1
Blank	1			
Skolavslutning	1	2		
Övrig upplevelse	1	1		
Ja		1		